

SİYASİ BİR ALAN OLARAK TÜRKİYE'DE YAYINCILIK

MEHMET AKİF MEMMİ

SİYASİ BİR ALAN OLARAK TÜRKİYE'DE YAYINCILIK

MEHMET AKİF MEMMİ

COPYRIGHT © 2017

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama: Erkan Söğüt
Kapak Fotoğrafı: shutterstock.com
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
TÜRKİYE'DE YAYINCILIĞIN GELİŞİMİ	8
ULUSLARARASI İSTANBUL KİTAP FUARI VE YAYINCILAR	10
KİTAP SATIŞ ZİNCİRLERİ VE YAYINCILAR	13
KRİTİK DÖNEMLERDE YAYINCILIK	15
SONUÇ VE ÖNERİLER	18

YAZAR HAKKINDA

Mehmet Akif Memmi

2010 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2010-2014 yılları arasında yayıncılık sektöründe editör olarak çalıştı. Aynı zamanda İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans programına devam eden Mehmet Akif Memmi, 2014 Mart ayından beri SETA'da editör olarak çalışmaktadır.

ÖZET

Yayıncılık sektörü bir ülkedeki kültürel sermayeyi oluşturan en önemli girdilerden biridir. Türkiye'de de yayıncılık alanında özellikle son yıllarda hem nicelik hem de nitelik anlamında gelişmeler kaydedilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'de yayıncılık sektörünün büyüklüğü, yayımlanan kitap sayısı ve alınan bandrol miktarı ülkenin dünya ekonomisindeki yeri hakkında fikir vermektedir. Bununla birlikte bu sektördeki üretimin kimler tarafından ve nasıl yapıldığı önemli bir sorunsala dikkatleri çekmektedir. Özellikle kritik dönemlerde kültür hayatına yön veren ve kamuoyunu şekillendirme konusunda pay sahibi olan sektördeki iktidar ilişkileri, üzerine düşünmeyi hak etmektedir.

Türkiye'de yayıncılık sektörü siyasal hayatla yakından ilişkilidir. Türkiye'de yayıncılık faaliyetlerinin uzun bir tarihi olmasına rağmen bugünkü durumu konuşabilmek için özellikle 1980 Darbesi sonrası dönemi değerlendirmek gerekir. Hala varlıklarını koruyan büyük yayınevleri bu dönemden sonra ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada yayıncılık sektörünün tarihsel arka planını da göz önüne alarak siyasal hayatla ilişkisi ortaya konulacak ve bu bağlamda Türkiye'nin en büyük kitap fuarı, kitap satış zincirleri ve kritik dönemlerde yayıncılık sektöründeki aktörlerin davranışları üzerinden ülkedeki yayıncılık sektörü masaya yatırılacaktır.

Analiz Türkiye'de yayıncılık sektörünün siyasal karakterinden hareketle Türkiye'nin en büyük kitap fuarı, kitap satış zincirleri ve kritik dönemlerdeki yayıncılık faaliyetlerine odaklanmaktadır.

TÜRKİYE'DE YAYINCILIĞIN GELİŞİMİ

Türkiye'de yayıncılığın gelişimine bakıldığında siyasi atmosfer ile yayıncılığın seyrinin örtüştüğü bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Özgürlük ortamı sağlandıkça ve demokratikleşme gerçekleştikçe yayın sayısı ve çeşitliliği artarken aksi durumda ise üretimin düştüğü görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından itibaren benimsediği tek tip modernleşme projesi çerçevesinde devlet bütün siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanları kontrol altına almaya çalışmıştır. Bu dönemde yayıncılık alanı da Takrir-i Sükun Kanunu (1925) çerçevesinde denetlenmiş ve düzenlenmiştir. Özellikle dini yayıncılık alanında herhangi bir faaliyetten bahsetmek pek mümkün değildir.¹ Bu dönemde Bediüzzaman Said Nursi'nin elle çoğaltılan kitapları, Necip Fazıl Kısakürek ve Nurettin Topçu'nun dergileri istisna olarak gösterilebilir.²

1960'lara kadar Türkiye'de gelişmiş bir sektör olarak yayıncılıktan bahsetmek çok kolay değildir. 1960 ve 70'lerde ise daha çok Anadolu'nun farklı köşelerindeki kitabevleri üzerinden devam eden bir yayıncılık faaliyeti söz konusudur. Genellikle şahsi çabalarla ortaya çıkan bu mekanlar

aynı zamanda buldukları kentin entelektüel faaliyetlerinin sınırlarını çizmiştir. Dahası birçok düşünce dergisi bu mekanlarda kurulmuştur.

Türkiye'de yayıncılığın bugünkü halini değerlendirmek için özellikle 12 Eylül sonrası dönemi ele almak gerekir. 12 Eylül'ün yayıncılık alanına önemli etkileri olmuştur. Bu dönemde sol siyasette aktivizm ve yayıncılık iç içe geçmişti. Dolayısıyla 12 Eylül ile birlikte gerçekleşen gözetli ve tutuklamalar örgütlerle doğrudan bağlantılı yayınevlerinin kapanmasına yol açtı.³ Bu ağır darbenin oluşturduğu yeni ortamda İletişim, Metis ve Ayrıntı gibi bugün de yayın dünyasında güçlü olan yayınevleri ortaya çıktı.

İslami kesimde ise 80'ler daha çok çeviri eserlerin yaygın olduğu bir dönemdi. Hasan el-Benna, Seyyid Kutub, Mevdudi gibi isimlerin eserleri bu dönemde Türkçeye çevrilmiştir. Bu eserler İslamcılık için daha sonra da etkisini sürdürecektir önemli bir fikri zemini oluşturuyordu.

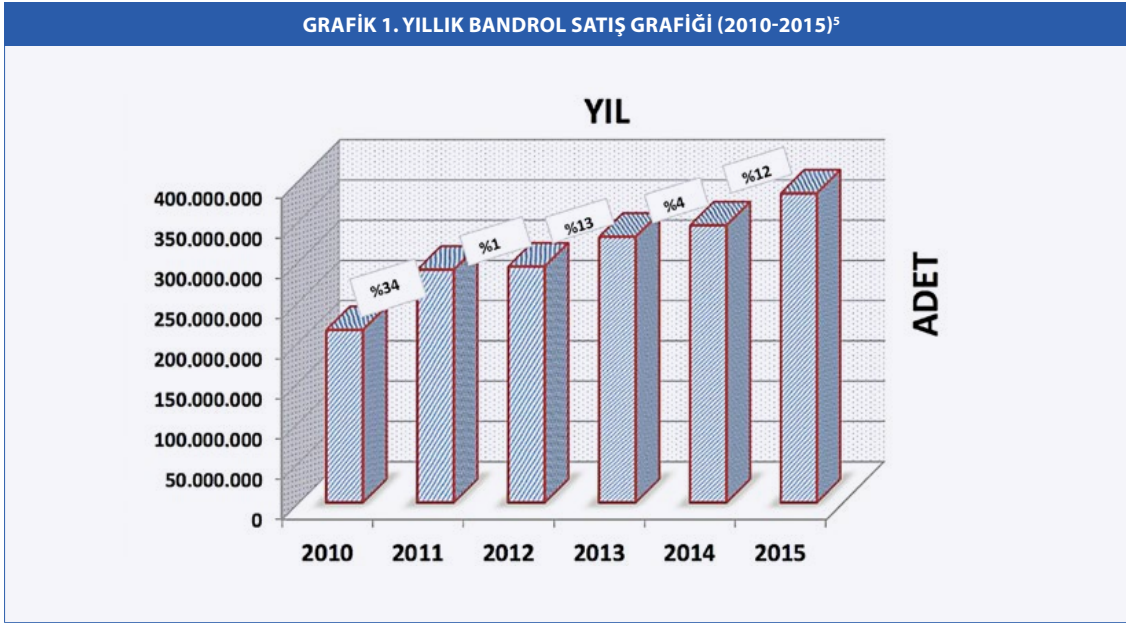
1990'lı yıllarda ise yayıncılığın büyük bir sektör haline geldiğini söylemek mümkündür. Bir yandan Doğan Holding, İş Bankası ve Yapı Kredi Bankası yayıncılık sektörüne girerken diğer yandan büyük kitap satış zincirlerinin kurulması bu döneme denk gelir. Yine büyük kitap dağıtım firmaları ve halihazırda yayıncılıkla meşgul olan yayınevlerinin büyümesi bu dönemde karşımıza çıkmaktadır.

2000'ler sonrasına bakıldığında Türkiye'de özellikle siyasi istikrarla birlikte ekonomik büyümenin getirdiği hareketlilik kitap piyasasına da yansımış ve aralıksız olarak büyüme gerçekleşmiştir. 2010 yılına gelindiğinde 200 bine yaklaşan bandrol alınan kitap sayısı 2011 yılında ciddi bir sıçrama kaydederek yüzde 34 artmıştır. Sonraki senelerde de devam eden büyüme 2013'te 300 bini aşmış, 2014 yılında mütevazı olmakla birlikte büyüme trendi sürmüştür ve 2015 yılında bandrol alınan kitap

1. İsmail Kara, "Cumhuriyet Döneminde Dini Yayıncılığın Gelişimi Üzerine Birkaç Not", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 29/30, (1985), s. 154.

2. Necdet Subaşı, "1960 Öncesi İslâmî Neşriyat: Sindirilme, Tahayyül ve Tefekkür", ed. Yasın Aktay, *İslâmıcılık*, 2. Baskı, (İletişim Yayınları, İstanbul: 2005), s. 222.

3. Taylan Tosun, Abdullah Arı ve Fatih Taş, "Türkiye'de Yayıncılık Alanında Dönüşümler", Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu, 4 Kasım 2007, <http://bgst.org/medya-ve-yayincilik/turkiyede-yayincilik-alaninda-donusimler>, (Erişim tarihi: 28 Haziran 2016).

GRAFİK 1. YILLIK BANDROL SATIŞ GRAFİĞİ (2010-2015)⁵

sayısı toplam 384.054.363 adet olarak gerçekleşmiştir (Grafik 1). 2016 yılında ise toplam 666.865.579 adet kitap üretilmiştir. Bu kitapların 404.129.293 adeti için bandrol satın alınmıştır. Bu rakam 2015 ile karşılaştırıldığında üretilen kitap adedinde yüzde 7,4'lük bir artış anlamına gelmektedir.⁴

2015 yılında bandrol alınan kitapların türlere göre dağılımına bakıldığında (2016'nın detaylı verileri henüz açıklanmadı) eğitim kitaplarının (206.020.366, yüzde 55) çoğunluğu oluşturduğu anlaşılmaktadır. Yetişkin kitapları 63.927.760 adet ve yüzde 17'lik oran ile en fazla bandrol alınan ikinci tür olurken, inanç kitapları 52.719.114 adet ve yüzde 14 pay ile yetişkin kitaplarını takip etmektedir. Çocuk-genç kitapları 30.292.818 adet ile yüzde 8'lik bir pay alırken, yetişkin kurgu eserler 19.063.842 adet ile toplam bandrol alınan kitapların yüzde 5'ini oluşturmaktadır. Akademik kitaplar ise 5.218.990 adet ile yüzde 1'lik paya sahiptir (Tablo 1).

4. "Kişi Başına Düşen Kitap Sayısı 8.4'e Yükseldi", Türkiye Yayıncılar Birliği, <http://turkyaybir.org.tr/2016-turkiye-yayincilik-verileri/#.WKW7-FWLSM9>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2017).

5. "YAYFED 2015 Yılı Verilerini Açıkladı", Yayımcı Meslek Birlikleri Federasyonu, <https://www.yayfed.org/website/content/232>, (Erişim tarihi: 28 Haziran 2016).

TABLO 1. 2015 YILINDA ÜRETİLEN KİTAPLARIN TÜRLERE GÖRE DAĞILIMI⁶

TÜRLER TOPLAMI	2015 YILI VERİLERİ
Eğitim Kitapları	206.020.366 (yüzde 55)
Yetişkin (araştırma, inceleme vb. kitaplar)	63.927.760 (yüzde 17)
İnanç Kitapları	52.719.114 (yüzde 14)
Çocuk-Gençlik Kitapları	30.292.818 (yüzde 8)
Yetişkin Kurgu (edebiyat, sanat vb. kitaplar)	19.063.842 (yüzde 5)
İthal Kitaplar	6.811.473 (yüzde 2)
Akademik Yayınlar	5.218.990 (yüzde 1)
Toplam	384.054.363

Esasında yayıncılık sektörüne bakıldığında Türkiye'nin dünya ekonomisindeki yeriyle uygun bir ağırlığa sahip olduğu söylenebilir. 2013 ve 2014 yıllarında Türkiye yayıncılık alanında dünyada 11. sırada yer almıştır. 2014 yılı itibarıyla Türkiye'de 1.732 yayınevi ve 6.000 civarı kitabevi mevcuttur. Türkiye 2016 yılında da 11. sıradaki yerini korumuştur.⁷ Yayıncılık piyasasında ilk sırada ABD yer alırken, onu sırasıyla Çin, Almanya, Japonya ve Birleşik Krallık takip etmektedir (Tablo 2).

6. "YAYFED 2015 Yılı Verilerini Açıkladı", Yayımcı Meslek Birlikleri Federasyonu.

7. "Kişi Başına Düşen Kitap Sayısı 8.4'e Yükseldi".

TABLO 2. ÜLKELERİN KİTAP PİYASASI BÜYÜKLÜĞÜ (2014)⁸

ÜLKE	GELİR (MİLYON AVRO)	GELİR (MİLYON, YEREL PARA BİRİMİ)	PAZAR DEĞERİ (MİLYON AVRO)	PAZAR DEĞERİ (MİLYON, YEREL PARA BİRİMİ)	BASILAN KİTAP SAYISI
ABD	22.918	27.980	29.483		
Çin	10.578	79.118			448.000
Almanya	5.547	5.547	9.322	9.322	87.134
İngiltere	4.587	3.590			220.330
Japonya			5.501	754.450	76.465
Kore					
Fransa	2.652	2.652	4.268	4.268	98.306
İspanya	2.196	2.196			78.508
Brezilya	1.650	5.408			501.371
İtalya	1.576	1.576	1.774	1.774	63.922
Türkiye	1.268	1.624	1.860	2.381	50.752
Hollanda	1.058	1.058	1.378	1.378	25.793
Norveç	297	2.696	477	4.321	6.521
Finlandiya	245	245	327	327	
Belçika	244	244	252	244	4.452

Türkiye’de yayıncılık sektörü ekonomik büyüklük olarak bu boyutlara ulaşmışken sektöre hakim olan ideoloji ve bu ideolojiden kaynaklanan baskılar yeteri kadar gündeme gelmemektedir. Özellikle Türkiye’de kültürel alan üzerinde henüz kırılmamış olan Batıcı seküler hegemonya yayıncılık sektörüne de olumsuz yönde etki etmekte ve sektördeki çeşitliliği ve dolayısıyla farklı fikirlerin ifade imkanını bastırmaktadır.

Bu analizde kültürel hegemonyanın kurulduğu alanlardan biri olarak yayıncılık sektörü Türkiye’nin en büyük kitap fuarı, giderek yaygınlaşan kitap satış zincirleri ve Türkiye’nin son dönemde karşı karşıya kaldığı kritik gelişmeler –Gezi Parkı Şiddet Eylemleri (2013), 17-25 Aralık (2013) ve 15 Temmuz darbe girişimi (2016)– çerçevesinde incelenecektir.

8. “Annual Report October 2014-2015”, International Publishers Association (IPA), http://www.internationalpublishers.org/images/annual-reports/ipa_ar_online.pdf, (Erişim tarihi: 28 Haziran 2016).

ULUSLARARASI İSTANBUL KİTAP FUARI VE YAYINCILAR

Uluslararası İstanbul Kitap Fuarı Tüm Fuarlılık Yapım A.Ş. (TÜYAP) tarafından Türkiye Yayıncılar Birliği iş birliği ile her yıl düzenlenmektedir. Avrupa’nın okuyucuyla buluşan⁹ en büyük kitap fuarı unvanına sahip –kamuoyunda bilinen ismiyle– TÜYAP Kitap Fuarı 2016 yılında 621 bin kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Gerçekten de Uluslararası Yayıncılar Birliği’nin rakamlarına bakıldığında İstanbul Kitap Fuarı’nın 2014 yılında 9. en çok ziyaret edilen fuar olduğu, 2015 yılında ise 10.’luğu Delhi ile birlikte paylaştığı görülmektedir. En çok ziyaret edilen kitap fuar-

9. Londra, Frankfurt ve Bologna’da düzenlenen kitap fuarları yayıncılık sektörünün profesyonellerinin bir araya geldiği ve telif alışverişinin yapıldığı yerlerdir. Bu fuarlar genellikle son 1-2 gün hariç okuyucuya açık değildir.

TABLO 3. ZİYARETÇİ SIRALAMASINA GÖRE FUARLAR ¹⁰	
EN ÇOK ZİYARET EDİLEN KİTAP FUARLARI (2014)	
1. Frankfurt	
2. Londra	
3. Bologna/BookExpo America (ABD)	
4. Guadalajara	
5. Beijing/Sharjah	
6. Paris	
7. Abu Dabi	
8. Delhi	
9. İstanbul	
10. Kahire	
EN ÇOK ZİYARET EDİLEN KİTAP FUARLARI (2015)	
1. Frankfurt	
2. Londra	
3. Bologna	
4. Guadalajara	
5. Paris	
6. BookExpo America (ABD)	
7. Beijing	
8. Gothenburg (Göteborg)	
9. Moskova/Seul/Taipei	
10. Delhi/İstanbul	

larının ilk üç sırası ise bu yıllarda değişmemiştir: Frankfurt, Londra ve Bologna.

Dünyanın en çok ziyaret edilen kitap fuarlarından İstanbul TÜYAP Kitap Fuarı'nın 2015 için odak konusu "Mizah: Hayata Gülümseyerek Bakmak" olarak belirlenmişti. Ancak 2015 yılında kitap fuarı farklı bir konuyla da gündeme geldi. Fuarda *Hacamat* adlı mizah dergisine stant alanı verilmedi. Odak konunun "mizah" olması ve *Leman*, *Penguen* ve *Uykusuz* gibi mizah dergilerine fuarda geniş imkanlar sunulmasına rağmen *Hacamat*'a fuarda yer verilmemesi çok tartışılan bir konu oldu.

10. "IPA World BookFair Report 2016", International Publishers Association, <http://www.internationalpublishers.org/images/data-statistics/IPAWorldBookFairReport2016.pdf>, (Erişim tarihi: 28 Haziran 2016).

Bu konudaki eleştirileri cevaplandıran TÜYAP Genel Koordinatörü derginin başvuru için geç kaldığını söyledi. Ancak daha sonra *Hacamat* dergisinin yaptığı açıklama konuyu bambaşka bir noktaya taşıdı. Dergi daha önce de TÜYAP Kitap Fuarı'nda yer almak istemiş ancak yine çeşitli bahanelerle kabul edilmemişti. 2013 yılındaki başvuruları geç kaldıkları için reddedilmiş, 2014'teki başvuruları yer kalmadığı gerekçesiyle geri çevrilmiş ve "mizah" konulu 2015 yılındaki fuara bu sefer kesin katılacaklarını düşünürken ve zamanında başvuru yapmalarına rağmen 8 dakika içerisinde yine fuara alınmayacakları bildirilmişti.¹¹ Benzer kategoride yer alan ancak genel olarak sol Kemalist bakışa sahip, resmi devlet ideolojisini ve devlet iktidarını sorgulamayan, sınırlı bir iktidara sahip olmasına izin verilen ve demokratik iktidarlara hedef alan dergiler¹² fuarda kendilerine geniş alanlar bulmakta sıkıntı çekmektedir. Ancak farklı görüşteki –derginin yayın yönetmeni Faruk Günindi'nin ifadesiyle– "ülkenin manevi ve milli değerlerine sahip çıkan, yok görülmüş ve aşağılanmış Müslüman kimliğini taşımaktan gocunmayan"¹³ *Hacamat* fuara alınmamıştır. Bu da aslında TÜYAP Kitap Fuarı'nın dergiler arasında bilinçli bir şekilde ideolojilerine göre ayırım yaptığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'deki kitap fuarlarının en büyüğü TÜYAP Kitap Fuarı'yla ilgili bir diğer tartışılabilir konu "onur yazarlığı" meselesidir. Fuar her sene bir yazarı "onur yazarı" olarak ilan etmekte ve fuar sırasında yazarla ilgili çeşitli etkinlikler düzenlemektedir. TÜYAP Kitap Fuarı Danışma Kurulu tarafından belirlenmekte olan onur yazarının edebi/sanatsal kişiliği kadar insani kişiliği ve hayata karşı duruşunun da dikkate alındığı ifade edilmektedir.¹⁴ Ancak TÜYAP Kitap Fuarı

11. "TÜYAP Usulü Kara Mizah", *Star*, 30 Ekim 2015.

12. Atilla Yayla, "Hacamat: Yeni Bir Mizah Dergisi", *Yeni Şafak*, 15 Nisan 2015.

13. Emeti Saruhan, "Bozulana Ayar Vermeye Geldik", *Yeni Şafak Pazar Eki*, 22 Mart 2015.

14. "TÜYAP'ın Onur Yazarlığı Sol'un Tekelinde mi?", *Zaman*, 8 Kasım 2009.

rı'nın geçmiş yıllardan bu yıla onur yazarı olarak ilan ettiği isimlere bakıldığında katı bir laiklik anlayışına sahip olan isimlerin ağırlıkta olduğu ve Müslüman kimliği ön planda olan herhangi bir isme rastlanmadığı görülmektedir.¹⁵

TÜYAP Genel Koordinatörü Deniz Kavukçuoğlu daha önce benzer eleştirileri dillendiren İskender Pala'ya¹⁶ verdiği cevapta edebiyatı sağ-sol şeklinde değil "iyi edebiyat" ve "o kadar iyi olmayan edebiyat" şeklinde değerlendirdiğini ifade etmiştir. Hatta kendisinin de Sezai Karakoç hayranı olduğunu gizlememiştir.¹⁷ Benzer bir biçimde 2015 yılında *Hacamat* dergisinin fuara alınmamasının ardından verdiği röportajda da Kavukçuoğlu muhafazakar kesimin önemli yazarlarından Rasim Özdenören ve Sezai Karakoç'u TÜYAP'a onur yazarı olarak davet ettiklerini ve Özdenören'in bu teklifi reddettiğini belirtmiştir. Ancak daha sonra Rasim Özdenören 34 yıl boyunca TÜYAP Kitap Fuarı'ndan böyle bir teklif almadığını açıklamıştır.¹⁸ Özdenören'in açıklamasından anlaşılacağı üzere aslında TÜYAP muhafazakar yazarları fuarda onur konuğu olarak tercih etmemektedir.

Timaş Yayınları Genel Müdürü Osman Okçu'ya göre bu durumun nedeni TÜYAP'ın Türkiye'deki yayıncıların sadece bir bölümünü temsil eden Türkiye Yayıncılar Birliği'ni tek muhatap olarak kabul etmesidir:

Kitap fuarının farklı seslere sahip tüm yayıncıları kucaklaması, hepsine birden eşit mesafede durması gerekiyor. Sağ görüşlü yazarlar ve yayınevleri ne yazık ki görmezden geliniyor.¹⁹

Okçu'nun sözleri TÜYAP Kitap Fuarı'nın yayınevi, dergi ve onur yazarı tercihlerine açıklık getirmektedir. Dahası Osman Okçu, TÜYAP yö-

15. Turgay Bakırtaş, "TÜYAP Bizimle Ne Zaman Barışacak?", *Lacivert*, Sayı: 18, (Kasım 2015), s. 95.

16. İskender Pala, "[Kültürel Meselelerimiz - 3] Kitap Fuarları", *Zaman*, 3 Kasım 2009.

17. Pala, "[Kültürel Meselelerimiz - 3] Kitap Fuarları".

18. "TÜYAP Yöneticisinden 34 Yıllık Yalan", *Star*, 15 Kasım 2015.

19. "Tüyap'ta Bitmeyen Onur Yazarlığı Tartışması", *Zaman*, 25 Kasım 2012.

TABLO 5. TÜYAP KİTAP FUARI ONUR KONUKLARI

1987	Fazıl Hüsnü Dağlarca
1988	Nadir Nadi
1989	Turhan Selçuk
1990	Aziz Nesin
1991	Melih Cevdet Anday
1992	Yaşar Kemal
1993	Rıfat Ilgaz
1994	Adalet Ağaoğlu
1995	İlhan Selçuk
1996	Peride Celal
1997	Vedat Günyol
1998	Fethi Naci
1999	Server Tanilli
2000	Şükran Yurdakul
2001	Semih Balçoğlu
2002	İlhan Berk
2003	Tahsin Yücel
2004	Gülten Akın
2005	Vüsat O. Bener
2006	Doğan Hızlan
2007	Metin And
2008	Füruzan
2009	Cevat Çapan
2010	Doğan Kuban
2011	Ferit Edgü
2012	Gülten Dayıoğlu
2013	Taner Timur
2014	Atilla Dorsay
2015	Tan Oral
2016	Ionna Kuçuradi

netiminin yayıncıların bir kısmını dikkate almadığını söylemektedir. Yayıncılığı temsil eden iki birlik olduğu ve TÜYAP'ın ise bunlardan sadece Türkiye Yayıncılar Birliği'yle iş birliği yaptığına dikkat çekmektedir. Türkiye Yayıncılar Birliği kadar üyesi bulunan ve genelde sağ-muhafazakar görüşlü yayınevlerinin bir araya geldiği Basın Yayın Birliği'nin ise TÜYAP tarafından muhatap kabul edilmediğini vurgulamaktadır. Bugüne kadar sol görüşlü yazarların onur yazarı olarak seçilmesinin temelinde, problemin kaynağı olarak bu durumu gören Okçu, "Kitap fuarının farklı seslere sahip tüm yayıncıları kucaklaması, hepsine birden eşit mesafede durması gerekiyor. Sağ görüşlü yazarlar ve yayınevleri ne yazık ki görmezden geliyor" tespitinde bulunmaktadır.²⁰

Gerçekten de TÜYAP Kitap Fuarı'nın geçtiğimiz senelerdeki onur yazarlarına bakıldığında listedeki hiçbir yazarın muhafazakar ya da dindar kimlikleriyle ön plana çıkmadığı tespit edilebilir. Bu durum Türkiye'nin en büyük kitap fuarının ideolojik davranarak yayıncıların sadece bir kısmını dikkate aldığını göstermektedir. Bu yolla sadece sol ideolojiye yakın yazarlarla etkinlikler yapılırken farklı görüşe sahip yayınevleri ve dolayısıyla yazarlar adeta yok sayılmaktadır.

TÜYAP Kitap Fuarı'nda durum böyleyken kitap satış zincirlerinde de farklı seslere açık bir ortamın olduğunu söylemek güçtür. Gelecek bölümde Türkiye'de yaygın olan kitap satış zincirlerinin mevcut durumu ele alınacaktır.

KİTAP SATIŞ ZİNCİRLERİ VE YAYINCILAR

Kitap satış zincirlerinin yaygınlık kazanması 1990'lı yıllardaki gelişmelerle birlikte açıklanabilir. 1990'lı yıllar Türkiye'de serbest piyasanın geliştiği, büyük holding ve bankaların yayıncılık piyasasına girdiği bir dönemdir. Bu dönemde İş Bankası, Yapı Kredi Bankası ve Doğan Holding gibi büyük şirketler yayıncılık sektörüne girer-

ken büyük kitap satış zincirleri de kurulmuştur. Yine büyük kitap dağıtım firmalarının ortaya çıkması ve halihazırda yayıncılıkla meşgul olan yayınevlerinin büyümesi aynı zaman diliminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde aynı zamanda çok satan popüler kitaplar piyasada hakimiyet kazanmıştır. Hatta 2000'lerden itibaren büyük marketlerde dahi -büyük ölçüde çok satan kitapların yer aldığı- kitap reyonlarına rastlanmaya başlanmıştır.²¹

Yerel kitabevlerinin küçülmesi ve kitap piyasasının büyük satış zincirlerinin hakimiyetine girmesi iki gelişme çerçevesinde özetlenebilir. 12 Eylül'ün oluşturduğu politik atmosferden zarar gören yerel kitabevleri tekrar eski günlerine dönemeyecektir. Dönemin katı tek tipçi yönetimi farklı fikirlerin sunulması ve müzakere edilmesine müsaade etmeyecektir. Dolayısıyla entelektüel tartışmaların yaşandığı ve bir araya gelinen mekanlar olarak yerel kitabevleri "sakıncalı" yerler haline gelmiştir.

Türkiye'de yayıncılığın gelişimine bakıldığında siyasi atmosfer ile yayıncılığın seyrinin örtüştüğü bir tabloyla karşılaşılmaktadır.

Bu gelişmeye rağmen ayakta kalabilen yerel kitabevlerini yıllar sonra bu sefer geniş kitleleri olumlu yönde etkileyen bir politika zor durumda bırakacaktır. AK Parti'nin ilk yıllarında hayata geçirdiği etkili sosyal politika projelerinden ders kitaplarının öğrencilere ücretsiz dağıtılmasının dolaylı sonucu olarak bu kitabevleri önemli bir gelir kaybına uğrayacaktır. Bu dönemlerde artan kitap zincirleriyle beraber iyice güçsüzleşen yerel kitabevlerinin sayısının azalmasının dolaylı bir sonucu da taşrada entelektüel faaliyetlerin zayıflaması ve her biri fikri tartışmalara ev sahipliği

20. "TÜYAP'ta Bitmeyen Onur Yazarlığı Tartışması".

21. Tosun, Arı ve Taş, "Türkiye'de Yayıncılık Alanında Dönüşümler".

yapmanın ötesinde birçok derginin de kuruluşuna vesile olan mekanların artık faaliyetlerini devam ettiremez duruma gelmeleridir.

Tabii ki bu durumun ekonomik gerekçeleri de mevcuttur: Bir yanda sürekliliğini ne kadar devam ettirebileceği meçhul, düzenli nakit akışına sahip olmayan ve ayda sınırlı sayıda kitap satabilen yerel kitapçılar, diğer yanda ise kurumsallaşmış ve tek seferlik alımda bir kitabın yeniden baskı yapmasını sağlayabilecek devasa kitap marketleri. Böylesi piyasa şartlarında yerel kitabevlerinin uzun soluklu faaliyet göstermesi mümkün değildir. Bu noktada kitap zincirlerinin yaygınlık kazanmasının önemli bir gelişmeyi beraberinde getirdiğini belirtmek gerekir. Kitabevi zincirini kuran yayınevi ya da kitabevi zincirinin çatısı altında bulunduğu holdingin yayınevini kitapları öncelikle raflarda bulunması ve satılması gereken eserler haline gelmiştir.²² Bu durum ise görece küçük ya da farklı türlerde yayın yapan yayınevlerinin kitaplarının kitap piyasasında görünürlüklerini kaybetmelerine neden olmuştur.

Kitap satış zincirlerinin yaygınlık kazanması Türkiye’de serbest piyasanın geliştiği, büyük holding ve bankaların yayıncılık piyasasına girdiği 1990’lı yıllardaki gelişmelerle birlikte açıklanabilir.

Bu anlamda kitap zincirlerinin piyasaya hakimiyetinin geldiği noktayı, “Cemaat’ten değilseniz, çok paranız yoksa reklamlara verecek, yakışıklı yazarlarınız yoksa bir yayınevi olarak okuyucuyla nasıl ilişki kuruyorsunuz, nasıl okuyucuya ulaşıyorsunuz?” sorusuna Beyan Yayınları’nın sahibi Ali Kemal Temizer’in verdiği “ulaşamıyoruz” cevabı açıklamaktadır.²³ Kitap satış

22. Tosun, Arı ve Taş, “Türkiye’de Yayıncılık Alanında Dönüşümler”.
23. DÜBAM, *Babıali Yayıncılığı ve İslami Neşriyat*, (Kasım 2012), s. 22.

zincirlerinin belirli bir cemaat kontrolünde olması sorunun ilk kısmını oluştururken diğer ayağı ise Batılı yaşam tarzını benimsemiş kitap zincirlerinin piyasaya hakim olmasıdır.

NT mağazaları bu durumun belirgin bir örneğini oluşturmaktadır. 1999 yılında iki kitap mağazasının birleşmesiyle kurulan NT 145 satış noktasıyla sektörün önde gelen kitap satış zincirlerindedir. Kaynak Holding’e ait bu zincirde holdingin Kaynak Yayın Grubu, Şahdamar gibi yayınevleri raflarda önceliklidir. Bunun yanında Ufuk Yayınları ve Zaman Kitap gibi doğrudan Kaynak Holding’e ait olmayan ama fikirleri benimsenen yayınevlerinin kitapları da yine NT’lerde ağırlıklı olarak bulunmaktadır. Buraya kadarki kısım bütün kitap zincirlerinde benzer şekilde yaşanırken NT’nin bir başka özelliği de kitap mağazalarında Fetullahçı Terör Örgütü’nün (FETÖ) elebaşı Fetullah Gülen ya da örgütü hakkında en küçük bir eleştiri imasında bulunan ya da başka düşüncelerin de olabileceğini söyleyen hiçbir yazarın kitabına yer verilmemesidir.

Kitapları NT’ye giremeyen yazarların başında Yavuz Bahadıroğlu, Metin Karabaşoğlu, Senai Demirci ve Turgay Güler ilk akla gelen isimlerdendir. İlk bakışta özel sektörün tabiatına uygun görünen bu durum kitap zincirlerinin piyasada hakimiyet kurmasıyla birlikte bir sansür aracı haline gelmiştir. FETÖ’nün etkisi altında olmayan yayınevleri dahi başka satış kanalları bulamadıkları için yayın politikalarını bu örgütün öncelikleri çerçevesinde belirlemek zorunda kalmıştır.²⁴ Öyle ki kitap kapak resimlerinden arka kapak yazılarına kadar NT’nin öncelikleri çerçevesinde belirlenmiş hatta örgüte bağlı olmayan yayınevlerinden FETÖ’nün yayımladığı dergi ve

24. Kaynak Holding’e 18 Kasım 2015’te İstanbul Anadolu 10. Sulh Ceza Hakimliği tarafından, şirket ile yöneticileri hakkında yasa dışı FETÖ-PDY örgütü (Fetullahçı Terör Örgütü-Paralel Devlet Yapılanması) adına faaliyette bulunmak, kara para aklamak, vergi kaçakçılığı yapmak, terörizmin finansmanı hakkındaki kanuna muhalefet etmek, yasa dışı terör örgütü kurmak ve bu örgütün yöneticisi-üyesi olmak suçları gerekçesiyle kayyum atandı.

gazetelere abone olmaları istenmiş ve kurban bağıışı talep edilmiştir.²⁵

Muhafazakar yayınevlerinin FETÖ'nün NT'sine bir nevi mahkum kalmalarının nedeni de büyük dağıtımcı ve kitap mağazalarının ideolojik nedenlerle raflarını muhafazakar yayınevlerine kapamasıdır. Remzi, İnkılap, Nezih ve D&R gibi büyük kitap zincir mağazaları ideolojik gerekçelerle dini içerikli kitap neşreden yayınevlerine mesafeli durmuşlardır.²⁶ Kitap satış zincirlerinin en büyüğü olan D&R'lar Türkiye'de kitap piyasasının yüzde 25'ini elinde tutmaktadır.²⁷ 1996 yılında kurulan ve 26 ilde 147 mağazası bulunan D&R kitap zincirinde bazı çok satan eserler dışında muhafazakar ve dini yayınevlerinin raflarda kendilerine yer bulması oldukça zordur. "Kültür, sanat, eğlence konusunda geniş bir ürün yelpazesini modern ve dinlendirici bir atmosfer içerisinde sunan"²⁸ D&R'a farklı fikirlere sahip yayınevlerinin eğer çok satan olma ihtimali yoksa girmesi mümkün değildir. D&R ile ilgili eklenmesi gereken bir diğer nokta söz konusu kitap satış mağazalarını bünyesinde bulunduran Doğan Medya Grubu'nun kitap üretiminden dağıtım ve satışına kadar bütün üretim zincirine sahip olmasıdır. 2013 yılında aynı grubun Türkiye'nin en büyük online kitap satış sitelerinden İdefix ve yine online toptan kitap satışı yapan Prefix'i satın aldığı unutulmamalıdır.

Bu bölümde kitap satış zincirlerinin hangi dinamikler sonucu ortaya çıktığı, kitap sektöründeki küçük ama farklı renkleri temsil eden küçük kitabevlerinin yok olmasına nasıl yardımcı olduğu ve bu sayede kitap sektörünün nasıl tek tipleştiği değerlendirildi. Bundan sonraki bölümde ise son yıllarda gerçekleşen kritik olayların yayıncılık sektörüne nasıl yansdığı anlatılacak.

KRİTİK DÖNEMLERDE YAYINCILIK

Gezi Parkı Şiddet Eylemleri

Türkiye özellikle 2013 yılından bu yana hükümeti gayrimeşru yöntemlerle düşürmeyi hedefleyen birçok girişimi atlattı. Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'nde kalabalıklar sokağa dökülerek bir kaos ortamı oluşturulmaya çalışıldı. Hedefte ise dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan vardı. Türkiye'de oy kullananların kabaca yarısını temsil eden partiyi ve liderini hedef alan, şiddet ve hakaret içeren bu eylemlerin yayıncılık dünyasına yansımaları çarpıcı bir tabloyu ortaya çıkartmıştır. Türkiye Yayıncılar Birliği Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'nin hemen ilk günlerinde yayımladığı Türkçe ve İngilizce bildiri ile olaylarda taraf olmuştur.²⁹ Bu açıklamanın hemen ardından içinde İnsan, İz, Dergah ve Profil gibi yayınevlerinin bulunduğu bir grup Türkiye Yayıncılar Birliği üyesi bildiriye tepki gösteren bir açıklama yayımlamışlardır.³⁰ Açıklamada Türkiye Yayıncılar Birliği'nin bildiri "tek taraflı, yanlı ve aklıselden uzak" olarak değerlendirilerek derneğin özür borcu olduğu ifade edilmiştir. Daha sonra Basın Yayın Birliği bir basın açıklaması yaparak Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'nin "planlı ve sistematik şekilde, demokratik bir seçimle iktidara gelmiş olan hükümetin aleyhinde 'gayrimeşru' bir kampanyaya dönüşmüş olduğu"nu belirtmiştir.³¹

Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'yle ilgili çıkan kitaplar da kültürel hegemonyayla ilgili önemli bir resim sunmaktadır. Eylemlerin başlamasının üzerinden henüz bir ay geçmemesine rağmen Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'ni olumlayan onlarca kitap piyasaya sürülmüştür. Aslında bu kadar

25. İsmail Demirci, "NT'deki '0,5 Cemil' ve Aldığı Örgütsel Kararlar", *Yeni Şafak Kitap Eki*, 10 Ağustos 2016.

26. Demirci, "NT'deki '0,5 Cemil' ve Aldığı Örgütsel Kararlar".

27. "D&R TAV'la Yurtdışına Açılacak", *Borsa Gündem*, 28 Aralık 2015, <http://www.borsagundem.com/haber/dr-tavla-yurtdisina-acilacak/245162>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2017).

28. "Hakkımızda", D&R, <http://www.dr.com.tr/hakkimizda>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2016).

29. "İfade Özgürlüğüne Saygı Gösterilmeli", *Gazeteciler.com*, <http://www.gazeteciler.com/haber/fade-zgrlne-sayg-gsterilmeli/224711>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2016).

30. "Gezi Parkı Olayları Yayıncıları Böldü", *Medyatava.com*, 1 Temmuz 2013, http://www.medyatava.com/haber/gezi-parki-olaylari-yayincilari-boldu_92364, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2017).

31. "Basın Açıklaması - Gezi Parkı Olayları", *Basın Yayın Birliği*, <http://www.basyaybir.org/basin-detay-BASIN-A-Ccedil-IKLAMA-SI---Gezi-Parki-Olaylari>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2017).

kısa sürede yayımlanan kitaplar yayın sürecine gösterilen özene ve olayları hemen kitaplaştırma motivasyonuna dair de oldukça açıklayıcıdır. Öyle ki eylemler hakkında atılan tweetler, çekilen fotoğraflar ve duvar yazılarının dahi kitaplaştırıldığı bir süreç yaşanmıştır. Öte yandan 2015 yılının en çok satan on yayınevinin³² beşinin Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'ni olumlayan bir pozisyonu savunan kitaplar çıkarmaları dikkat çekici bir duruma işaret etmektedir. *Arka Kapak* dergisinin verilerine göre 2015 yılının en çok satan yayınevi olan Can Yayınları, hemen 3 Haziran 2013'te bir açıklama yaparak eylemlere destek vermiştir.³³ Dahası Can Yayınları'nın sahibi Can Öz *The Guardian* için bir makale kaleme almış³⁴ ve *Der Spiegel*'e röportaj vermiştir.³⁵ Can Öz eylemcileri savunan röportajında işini kaybetmeye hazır olduğunu, korkmadığını ve hükümetin yayınevini kapatacağından endişe eden arkadaşlarına aldırmadığını belirtmiştir. Can Öz eylemleri hararetle destekleyip cezaevine girmeye hazır durumdayken, Can Yayınları'nın 2015'in en çok kitap satan yayınevi olması ve yayınevinin yeni yatırımları bu korkuların ne kadar yersiz olduğunu göstermiştir.³⁶

2015 yılının en çok satan yayınevlerinden bir diğeri olan İletişim Yayınları, Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'yle ilgili *Ali İsmail: Emri Kim Verdi?*, *Deliduman*, *Polis Destan Yazdı: Gezi'den Şiddet Tanıklıkları* adlı kitapları yayımladı.

32. "2015 Yılında Hani Kitapları Okuduk?", *Arka Kapak*, Sayı: 4, (Ocak 2016), s. 4.

33. "Can Yayınları'ndan Açıklama: Zaten Hep Güzeldin Artık Yalnız da Değilsin Türkiye!", Sabit Fikir, 3 Haziran 2013, <http://www.sabitfikir.com/haber/can-yayinlarindan-aciklama-zaten-hep-guzeldin-artik-yalniz-da-degilsin-turkiye>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2017).

34. Can Oz, "I Can Never Trust the Turkish Police and Government Again", *The Guardian*, 11 Haziran 2013.

35. Maximilian Popp, "Turkish Publisher Can Öz: The Rebellion of an A Political Man", *Spiegel Online*, 26 Haziran 2013, <http://www.spiegel.de/international/zeitgeist/turkish-publisher-can-oez-emerges-as-major-opposition-figure-a-907606.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2017).

36. "Can Öz: 'Yayıncılıkta Saf Matematikle İş Yürümez'", *Gazeteciler.com*, 22 Şubat 2016, <http://www.gazeteciler.com/roportaj/can-oz-yayincilikta-saf-matematikle-is-yurumez-95539h.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2017).

Doğan Kitap ise *Biz Orada Mutluyduk: Gezi Parkı Direnişindeki Gençler Anlatıyor*, *Gezi'nin Güzel İnsanları*, *Haziran: Gezi ve Şehrin En Güzel Yazı*, *Türkiye Eskisi Gibi Olmayacak: "Gezi Direnişi"nin Yazdığı Kitap* gibi kitaplar bastı. Everest Yayınları da bu dönemde Ayşe Kulin'in *Handan* kitabını basmıştır. En çok satan on yayınevi arasında bulunan Sel Yayıncılık bu alanda kitap basmayı tercih etmezken, grup bünyesindeki *Teorik Bakış* dergisinin ikinci sayısını "Gezi Deneyimi: Yatay Direniş" başlığıyla yayımlamıştır. Bunun yanında Sel Yayıncılık Gezi Parkı'nda kütüphane kurulmasının da öncülüğünü yapmıştır.

Yukarıda saydığımız çok satan yayınevlerinin Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'yle ilgili çıkarıldığı kitapların hepsinin eylemleri desteklediği ya da romantize ettiği görülmektedir. Kitap piyasasına hakim yayınevlerinin belli bir perspektifi benimseyip sadece o perspektiften olaylara bakması aslında yayıncılık alanındaki kültürel hegemonyanın kimler tarafından üretildiğinin net bir resmini sunmaktadır. Bunun yanında 2015 yılında çok satan on yayınevi içerisinde bulunan diğer yayınevlerinin Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'ni eleştiren bir yayınının olmaması da bahsedilen manzarayı netleştirmektedir.

Türkiye'nin yakın tarihinde önemli bir kırılmaya işaret eden Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'nden yana tavır alan onlarca kitaptan bahsetmek mümkünken eylemlere eleştirel bakan sadece birkaç kitabın çıktığının da altı çizilmelidir. Bu alanda Cemil Ertem ve Markar Esayan'ın kaleme aldığı ve Etkileşim Yayınları'ndan çıkan *Dünyayı Durduran 60 Gün: Meydan, Darbe, Demokrasi* ve Kaldırım Yayınları'nın yayımladığı iki kitap; Atilla Yayla'nın yazdığı *Diren Demokrasi: Gezi Parkı'ndan Tahrir Meydanı'na* ve Ekrem Saltık'ın editörlüğünü yaptığı *Diren Sosyoloji: Gezi Olaylarına Sosyolojik Bakışlar* kitapları dikkat çeken çalışmalardır.

Gerek Gezi Parkı Şiddet Eylemleri destekçisi yayınevlerinin temsilcilerinin yabancı basınla ilişkileri gerekse Türkiye Yayıncılar Birliği'nin

süreçte hem Türkçe hem de İngilizce olarak yürüttüğü kamuoyu oluşturma çabaları bu kurumların yayıncılık çerçevesindeki faaliyetlerin çok ötesinde hareket ettiklerini göstermektedir. Bu doğrultuda uluslararası düzlemde Türkiye'de meşru, serbest seçimle iş başına gelmiş hükümet aleyhine lobi ve Türkiye hakkında olumsuz yön- de propaganda yapıldığı anlaşılmaktadır.

Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'nin başarısız olmasının ardından bu kez devlet içerisinde kritik kurumları ele geçirerek hükümeti devirmeyi planlayan bir başka teşebbüs 17-25 Aralık darbe girişiminin yayıncılık sektörüne önemli yansımaları olmuştur.

17-25 Aralık Süreci

Türkiye'nin içinden geçtiği bir diğer kritik süreç 17-25 Aralık 2013 darbe girişimidir. Devlet kurumlarında kadrolaşan FETÖ/Paralel Devlet Yapılanması bürokrasideki gücünü kullanarak hükümetin istifa etmesini sağlamaya çalışmıştır. FETÖ'nün 17-25 Aralık girişimi yayıncılık alanına oldukça ilginç bir şekilde yansımıştır.

FETÖ'ye yakınlığıyla bilinen Kaynak Holding'in sahibi olduğu NT kitap mağazaları zinciri örgütün girişimini gayrimeşru bulan yayınevleri ve yazarların kitaplarına raflarında yer vermemiştir. Özellikle muhafazakar camia için yayıncılık alanında adeta bir tekel haline gelen NT FETÖ'ye yakın olmayan muhafazakar yayınevlerini de kendi görüşü doğrultusunda etkilemek istemiştir. Yayıncılık sektöründeki gücünü kullanan grup 17-25 Aralık darbe girişimini savunan, meşrulaştıran ve sonrasında paralel yapıyla mücadeleyi eleştiren kitaplar yayımlamıştır. Bu noktada Ufuk Yayınları'ndan çıkan *Emir Büyük Yerden: Paraleli Batırın, Kemalizmden Erdoğanizme, Dün İrtica Bugün Paralel*; Zaman Kitap'tan çıkan *14 Aralık Medyaya Darbenin Anatomisi, Yalanlar İftiralar Çarpıtmalar ve İstihbarat Yalanları ve İftiralar*; Kaynak Kültür Yayınları'ndan çıkan *Zor Zamanlar, Tescilli Yalanlar ve Alimler ve Zalimler* kitapları bu çerçevede zikredilebilir. Örneklerden görülebileceği üzere FETÖ'ye yakın yayınevleri

bir yandan kendi tezlerini destekleyecek kitaplar çıkarırken diğer yandan yayıncılığın satış kısmında etkin olmaları nedeniyle diğer yayınevlerini de kendi çizgilerine çekmeye çalışmışlardır.

Neyse ki FETÖ'ye finans kaynağı oluşturan ve yapının siyasi meşruiyetini sağlamasında bir aparat vazifesi gören NT mağazalarına kayyum atanarak, mağazalar büyük ölçüde örgütün propaganda yayınlarından arındırılmıştır. Yeni yönetimiyle NT "tüm Türkiye'ye hitap edecek, herkesin ihtiyacına en iyi şekilde cevap verecek"³⁷ noktaya ulaşmak için çabalamaktadır.

Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'nden yana tavır alan onlarca kitaptan bahsetmek mümkünken eylemlere eleştirel bakan sadece birkaç kitabın çıktığının altı çizilmelidir.

15 Temmuz Darbe Girişimi

15 Temmuz 2016 gecesi Türkiye hain bir darbe girişimine şahit olmuştur. Yıllarca devlet içerisinde örgütlenen FETÖ askeri bir darbe yaparak devlet yönetimini ele geçirmeye çalışmıştır. Ancak Türkiye tarihindeki daha önceki darbelerin aksine millet meydanları doldurarak bu hain girişimi durdurmuştur. Tam da bu yüzden Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ifadesiyle 15 Temmuz "yeni Türkiye'nin cemesidir." Henüz 15 Temmuz darbe girişiminin yayıncılık alanındaki etki ve yansımaları hakkında değerlendirme yapmak için erken olsa da ortaya çıkan resim genel eğilimler hakkında önemli fikirler vermektedir. 15 Temmuz'un iki açıdan yayın dünyasına yansımalarını söylemek mümkündür: Birincisi özellikle 15 Temmuz sonrası milletin meydanlara çıkarak FETÖ'nün darbe girişimini engellemesi ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın davetiyle yapılan Yenikapı Mitingi'nde muhalefet partilerinin

37. "Kayyum Heyeti NT Yöneticileriyle Bir Araya Geldi", Anadolu Ajansı, 31 Aralık 2015.

liderlerinin katılmasıyla ortaya çıkan “Yenikapı ruhu”³⁸ yayıncılığa yansımıştır. Farklı siyasi pozisyonlardan birçok yayınevi 15 Temmuz’un hazıfalarında yer etmesini sağlayacak çalışmalar ortaya koymuştur. İkincisi ise 15 Temmuz ile birlikte 17-25 Aralık sürecinde gördüğümüz FETÖ’cü kitaplar –belki de örgütün yenilmesinin netleşmesiyle birlikte– tarihe karışmış hatta örgüte dair kitaplar birçok şehirde çöplere bırakılmıştır.

15 Temmuz sonrası ilk etapta o gecenin kahramanlarının anlatıldığı duygu yoğunluğu yüksek çalışmalar öne çıkmıştır. *Okçular Tepesi* (Erdem Yayınları) ve *Bir Millet Direniyor* (Doğan Kitap) bu anlamda ilk akla gelen eserlerdir. Bu dönemde Doğan Kitap 15 Temmuz’la ilgili yayımladığı kitaplarla öne çıkmıştır. Grubun bünyesinde çalışan Hande Fırat ve Cüneyt Özdemir’in yanı sıra İlker Başbuğ, Ahmet Zeki Üçok, Saygı Öztürk gibi isimlerin 15 Temmuz’a ve FETÖ’ye dair kitapları da Doğan Kitap tarafından yayımlanmıştır. Çok satan kitaplarla ön plana çıkan Destek Yayınları Mete Yarar ve Ceyhun Bozkurt’un birlikte yazdığı *Darbenin Kayıp Saatleri* kitabını, Timaş ise Hekimoğlu İsmail’in *Müslüman Darbeci Olamaz*, Bahadır Yenişehirlioğlu’nun *Kara Güneş* kitaplarını basmıştır. Kapı Yayınları’ndan ise Kemal Sayar’ın *Karanlıkta Görmek* adlı kitabı çıkmıştır. Ayrıca Timaş yazarlarıyla birlikte darbe karşıtı bir bildiri açıklamıştır.³⁹ Alfa Yayınları ise Yalçın Akdoğan’ın *Asker Sivil İlişkileri ve Kumpastan Darbeye FETÖ* kitabını çıkarmıştır. Profil Yayınları da Cem Küçük, Çetin Acar, Abdurrahman Üzülmez ve Helin Şahin’in kitaplarını yayımlamıştır.

Birçok kamu kurumu da 15 Temmuz’un daha iyi anlaşılması için kitaplar çıkarmıştır. Cum-

hurbaşkanlığı, Adalet Bakanlığı ve Anadolu Ajansı bu noktada akla ilk gelen kurumlardır. Bu çalışmaların yabancı dillerde de yayımlanması konunun yurt dışında anlaşılması açısından önemli bir boşluğu doldurmuştur. Kamu yararına çalışan bir vakıf olan SETA da yurt dışındaki birçok think tankin yaptığı gibi kitap yayımlamaktadır. *Triumph of Turkish Democracy*, *Demokrasi Nöbetleri* ve *Milletin Zaferi 15 Temmuz* SETA’nın 15 Temmuz ile ilgili çıkardığı kitaplar arasında yer almaktadır.

Bütün bunlarla birlikte 15 Temmuz sonrası çıkan kitapların içeriği gözden geçirildiğinde öncelikle FETÖ ile ilgili daha önceden yazılan ve hatta bazen basılan çalışmaların tekrar piyasaya sürüldüğü görülmektedir. Bunun yanında FETÖ tehlikesinin 17-25 Aralık 2013’te ve daha erken bir tarih olan 7 Şubat 2012 MİT krizinde anlaşılmiş olmasına rağmen yayın dünyasında bu konuyla ilgili hala yeterli ve kapsamlı çalışmalar yoktur.

Görüldüğü gibi Türkiye’nin son yıllarda atlattığı Gezi Parkı Şiddet Eylemleri ve 17-25 Aralık darbe girişiminin ardından çıkan kitapların pozisyonları oldukça nettir. Yayıncılık sektöründe seçilmiş iktidara karşı gayrimeşru girişimlere destek vermekten çekinmeyen hatta bunun için dış dünyada lobi yapan yayınevlerinin önemli bir ağırlığının olduğu anlaşılmaktadır. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası sektör daha olumlu bir tablo çizmiştir. Bununla birlikte alınacak daha çok mesafe olduğu ortadadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada yayıncılık alanındaki hegemonyanın niteliği üç ana başlık altında incelenmiştir: Bu hegemonya Türkiye’nin en büyük kitap fuarı olan İstanbul Kitap Fuarı’nın stant ve onur yazarı politikası tercihleri üzerinden değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Daha sonra benzer bir durumun varlığı yerel kitabevlerinin azalmasıyla birlikte sayıları artan yaygın iki önemli kitap satış zinciri üzerinden ele alınmıştır. Son olarak Türkiye’nin son yıllarına darbe vuran Gezi Parkı Şiddet Eylemleri ve 17-25 Aralık darbe girişimi-

38. Burhanettin Duran, “Siyasetin Yeni Trendi Yenikapı Ruhul!”, *Sabah*, 6 Ağustos 2016.

39. FETÖ’nün önde gelen isimlerinden Emine Eroğlu’nun Timaş’ın genel yayın yönetmenliğini yapması yayınevinin FETÖ ile ilişkili olduğuna dair bir kanaat uyandırmıştır. Sosyal medyada da dile getirilen hususa yayınevi yöneticisi Osman Okçu cevap vermiştir. Okçu 15 Temmuz’dan sonra yine Timaş’ın çıkardığı *Okur Yazar* adlı dergide yayınevi tarihini anlattığı yazısında Eroğlu ile 2014’te yollarını ayırdıklarını ve bazı ortaklarıyla da 2016’da ilişkilerini kestiklerini söylemiştir. Dergide yazarların imzaladığı FETÖ karşıtı metin de yer almıştır [*Okur Yazar*, Yıl: 13, Sayı: 25, (Yaz 2016)].

nin yayıncılık piyasasına nasıl yansıdığı basılan kitaplar üzerinden tahlil edilmiştir. Üzerinden çok fazla zaman geçmemiş olmasına rağmen 15 Temmuz'un yayıncılık piyasasına yansımaları da değerlendirilmiştir. Sonuç olarak yayıncılık sektöründe çok ciddi bir çoğulculuk probleminin olduğu görülmektedir.

Kitapların ortaya çıkışı süreci kısa bir zamanda gerçekleşmez. Güçlü içeriği olan onlarca hatta yüzlerce kitabı yayımlayan bir yayınevi ancak çoğulculuğun gelişmesi noktasında bu sektöre katkıda bulunabilir. Bu da kısa vadede problemin çözümünün beklenmemesi gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla aceleci adımlarla çözümün gelmeyeceğinin farkında olmak gerekmektedir. Bu bağlamda yayıncılık sektöründe çoğulculuğun sağlanması için şu öneriler getirilebilir:

- Yayıncılık sektöründe bugünkü manzara büyük ölçüde devletin tercihlerinin sonucu ortaya çıkmıştır.⁴⁰ Bu noktada devlet düzenleyici tedbirler almaktan çekinmemelidir.

40. Kitabevi Yayınları'ndan Mehmet Varış bu noktaya dikkat çekmektedir: "Kütüphanelerimizdeki kitaplar ve okullarda okutulan kitapların yarısı sol kitap. Bir bölümü ülkenin malum cemaatinin kitapları, diğer bir bölümü de belirledikleri bir kaç yayınevinin kitapları ki; bizim mahallemizde olmasına rağmen, bu mahallenin iktidarına akşam-sabah söven yayınevleri. (...) Belediyenin yeni yaptığı bir ihale için belirlenen 45.000 kitabın bir defa 20.000'i sol kitap. 10-15.000'i cemaat kitapları. Geri kalanlar da, lütfen, bizim gibi özgür düşünen, bağımsız hareket eden, Allah'tan başka destekçileri olmayan yayınevlerinin kitapları." Röportajın tamamı için bkz. Ahmed Öztürk, "Yaslanılacak Tek Merciyeye Yaslanıyoruz", Dünya Bizim, 19 Haziran 2014, <http://www.dunyabizim.com/soylesi/17354/yaslanilacak-tek-merciye-yaslaniyoruz>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2017); Ayrıca bkz. Ömer Ziya Belviranlı, "Yayıncılığı Bırakmak, Evladını Kaybetmek Gibi Birşey", Dünya Bizim, 30 Ocak 2017, <http://www.dunyabizim.com/soylesi/25792/omer-ziya-belviranli-yayinciligi-birakmak-evladini-kaybetmek-gibi-birsey>, (Erişim tarihi: 21 Şubat 2017).

- Yayıncılık piyasasında tekellerin oluşması önlenmelidir. Bir kurumun bütün kitap üretim zincirine sahip olması engellenmelidir. Kültür Bakanlığı bu konuda düzenleyici rol oynayabilir.
- Yayıncılık alanındaki tekeli ve tek sesliliği bozacak yayıncılar başta Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü ve üniversite kütüphaneleri tarafından desteklenmelidir.
- Çoğulculuğa yardımcı olacak e-kitap ve bireysel yayıncılık teşvik edilmelidir. Tekelleşmeye alternatifler sunan yeni fuarlar (CNR, Ramazan Kitap ve Kültür fuarları vb.) devlet kurumlarınca desteklenmelidir. Bu fuarlar sayesinde alternatif fikirler kendilerini gösterebilmektedir.
- Belediyeler ve diğer kurumlara bağlı kültür merkezlerinde popüler olmayan kitap ve yazarlar için çeşitli etkinlikler düzenlenebilir ve yazarlar davet edilebilir.
- Farklı fikirlerdeki büyük sermaye grupları yayıncılık sektörüne girmelidir. Zira İş Bankası ve Yapı Kredi gibi bankaların yayıncılık sektöründeki faaliyetlerinin hem sektörü çeşitlendirdiği hem de kaliteyi artırdığı her zaman dile getirilen bir husustur. Bu noktada muhafazakar ve dindar sermayedarlara önemli görevler düşmektedir.
- Yayıncılık sektörünün daha ileri gitmesi için nitelikli insan kaynağı önemlidir. Özellikle yayınevlerinin üye olduğu birlikler meslek içi eğitimlerle bu konuda öncül rol oynayabilir.

Yayıncılık sektörü bir ülkedeki kültürel sermayeyi oluşturan en önemli gelirlerden biridir. Türkiye’de de yayıncılık alanında özellikle son yıllarda hem nicelik hem de nitelik anlamında gelişmeler kaydedilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye’de yayıncılık sektörünün büyüklüğü, yayımlanan kitap sayısı ve alınan bandrol miktarı ülkenin dünya ekonomisindeki yeri hakkında fikir vermektedir. Bununla birlikte bu sektördeki üretimin kimler tarafından ve nasıl yapıldığı önemli bir sorunsala dikkatleri çekmektedir. Özellikle kritik dönemlerde kültür hayatına yön veren ve kamuoyunu şekillendirme konusunda pay sahibi olan sektördeki iktidar ilişkileri, üzerine düşünmeyi hak etmektedir.

Türkiye’de yayıncılık sektörü siyasal hayatla yakından ilişkilidir. Türkiye’de yayıncılık faaliyetlerinin uzun bir tarihi olmasına rağmen bugünkü durumunu konuşabilmek için özellikle 1980 Darbesi sonrası dönemi değerlendirmek gerekir. Hala varlıklarını koruyan büyük yayınevleri bu dönemden sonra ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada yayıncılık sektörünün tarihsel arka planını da göz önüne alarak siyasal hayatla ilişkisi ortaya konulacak ve bu bağlamda Türkiye’nin en büyük kitap fuarı, kitap satış zincirleri ve kritik dönemlerde yayıncılık sektöründeki aktörlerin davranışları üzerinden ülkedeki yayıncılık sektörü masaya yatırılacaktır.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org